

Πόσο ριζοσπαστική είναι η αποδομητική ανάγνωση;

Το παρόν σημείωμα έχει ως σκοπό να δώσει έμφαση σε πτυχές της σχέσης του Ντεριντά με τη γλώσσα, την ερμηνεία και την ανάγνωση, οι οποίες είναι ανεπαρκώς τονισμένες, τόσο από υπερασπιστές του που διακηρύττουν ότι η αποδόμηση έχει αλλάξει ριζικά τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει από δω και μπρος να διαβάζουμε τα κείμενα, όσο και από αντιπάλους του που διακηρύττουν ότι η αποδόμηση ακυρώνει όλα τα κριτήρια της έγκυρης ερμηνείας, για να παραδοθεί σε ένα κειμενικό «ελεύθερο παιχνίδι» χωρίς σύνορα και τέλος.

Στο *Περί Γραμματολογίας*¹, στο υποκεφάλαιο με τίτλο «Υπερβολή. Ζήτημα Μεθόδου», ο Ντεριντά παρατηρεί ότι η αποδομητική ανάγνωση εγκαθίσταται ανάμεσα σε αυτό που ο συγγραφέας προτίθεται ή «θέλει-να-πει» (*“vouloir-dire”*), δηλαδή ανάμεσα σε αυτό που «κατευθύνει» μέσα στο κείμενό του, και σε αυτό που δεν κατευθύνει, δηλαδή σε αυτό που προκύπτει από το κείμενο παρά τη θέλησή του. Αυτή η απόσταση, η ρωγμή, το άνοιγμα, είναι κάτι που η αποδομητική ανάγνωση πρέπει να «παράγει».

Όμως, για να μπορεί να παράγει αυτό το ρήγμα, η αποδομητική ανάγνωση θα πρέπει πρώτα να αναπαράγει αυτό που ο συγγραφέας «θέλει-να-πει», πράγμα που απαιτεί την υποταγή της σε κλασικές αναπαγωγικές αναγνωστικές πρακτικές. Στη συνέχεια, η παραδοσιακή ή αποκρυπτογραφική ανάγνωση (δηλαδή η αναπαγωγή της συγγραφικής ή κειμενικής πρόθεσης) αποσταθεροποιείται μέσω της επιστράτευσης εκείνων των στοιχείων που αδυνατούν να ενσωματωθούν σε αυτή, με αποτέλεσμα το κείμενο να καταλήγει να λείει κάτι διαφορετικό από αυτό που ο συγγραφέας του στην πραγματικότητα θέλει να πει. Κάθε κείμενο, σύμφωνα με τον Ντεριντά, κάτω από λεπτομερή εξέταση, «διασπείρεται»· δηλαδή χάνει τη φαινομενική σημασιολογική του προσδιοριστικότητα και οδηγείται σε ένα αδιέξοδο από ασυμβίβαστες σημασίες οι οποίες είναι «μη αποφασισίμες»², υπό την έννοια ότι ο αναγνώστης στερείται κάθε ασφαλούς θεμελίου για να επιλέξει μεταξύ αυτών.

Κατά τη «διπλή χειρονομία» (*“double geste”*)³ της αποδομητικής ανάγνωσης, ο Ντεριντά είναι αναγκασμένος να κρατήσει μια επισφαλή ισορροπία ανάμεσα στην ανατροπή και την άρνηση, ανάμεσα στην κατανόηση των επικοινωνιακών «αποτελεσμάτων» και τη διάλυση των θεμελίων πάνω στα οποία αυτά τα αποτελέσματα βασιύζονται, ανάμεσα στη χρήση ερμηνευτικών κανόνων και την αποκήρυξη της δύναμής τους να «εξουσιάζουν» ένα κείμενο, ανάμεσα στο να απορρίπτει κατηγορηματικά λανθασμένες αναγνώσεις και στο να δη-

Ο Γεράσιμος Κακολύρης είναι διδάκτωρ Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου του Έσεξ.

λώνει την αδυναμία μιας ορθής ανάγνωσης, ανάμεσα στο να ερμηνεύει σχολαστικά ένα κείμενο ως (κάτι) προσδιορισμένο και στο να «διασκορπά» το κείμενο σε μια σειρά από «μη αποφασίσιμες» σημασίες.

Η ανωμαλία ή αντίφαση στη «διπλή» ερμηνευτική διαδικασία της αποδόμησης είναι προφανής. Η αποδόμηση, για να μπορέσει να ανατρέψει τη σημασία ενός κειμένου, θα πρέπει προηγουμένως να το ερμηνεύσει. Ως εκ τούτου, προκειμένου η προτιθέμενη σημασία του κειμένου να αποσταθεροποιηθεί, θα πρέπει να διαθέτει μια ορισμένη σταθερότητα, έτσι ώστε να μπορέσει να καταστεί προσδιορισμένη. Όμως αυτό που αποσταθεροποιεί ένα κείμενο δεν είναι ακριβώς αυτό που θα απέκλειε την όποια σταθερότητά του:

Μολονότι πιστεύει ότι κανένα επικοινωνιακό αποτέλεσμα δεν είναι ικανό να αιχμαλωτίσει τη *διασπορά* (*dissémination*) της σημασίας –μια *διασπορά* η οποία είναι «μη αναγώγιμη στην πολυσημία»⁴–, ο Ντεριντά μεταχειρίζεται στην πράξη τη συγγραφική ή κειμενική πρόθεση (το «θέλω-να-πω» του κειμένου) ως κάτι που μπορεί να προσδιοριστεί με *σαφήνεια*. Σε αντίθεση με το κείμενο στο σύνολό του, το οποίο ο Ντεριντά μεταχειρίζεται ως ετερογενές και αμφίσημο, η συγγραφική ή κειμενική πρόθεση παρουσιάζεται να διαθέτει πάντα συνοχή, ομοιογένεια και να χαρακτηρίζεται από απουσία αμφισημίας. Στην πραγματικότητα, ο Ντεριντά μεταχειρίζεται το κείμενο, κατά την ανάγνωσή του, σαν να υπάρχει μόνο *μία* ερμηνεία των συγγραφικών προθέσεων. Ποτέ δεν λαμβάνει σοβαρά υπόψη του –χωρίς να μπορεί θεωρητικά να αποκλείσει μια τέτοια πιθανότητα– ότι άλλες έγκυρες ερμηνείες της συγγραφικής ή κειμενικής πρόθεσης θα μπορούσαν να ήταν επίσης εφικτές. Κανείς υποψιάζεται ότι σκοπός αυτής της αστυνόμευσης της προθετικής σημασίας ενός κειμένου είναι η προστασία της αποτελεσματικότητας της αποδόμησης. Αν ο Ντεριντά παραδεχόταν ότι, τουλάχιστον εν δυνάμει, άλλες ερμηνείες του *θέλω-να-πω* ενός κειμένου ήταν επίσης εφικτές, πλην αυτής της δικής του ανάγνωσης, τότε δεν θα μπορούσε να αποκλείσει την πιθανότητα ότι αυτές οι άλλες (πιθανόν μη μεταφυσικές) ερμηνείες δεν θα χρειαζόνταν αποδόμηση ή δεν θα ήταν αποδομήσιμες. Επίσης, σε μια τέτοια περίπτωση θα κινδύνευε να χάσει την αξιοπιστία του ο προσδιορισμός από αυτόν της ιστορίας της φιλοσοφίας ως μιας «μεταφυσικής της παρουσίας», εφόσον αυτός θα είχε γίνει στο πνεύμα μίας *κατηγορηματικής* ερμηνείας των κειμένων της φιλοσοφικής παράδοσης. Επιπλέον, εάν αποδεχόταν το γεγονός ότι κι άλλες εύλογες ερμηνείες είναι εξίσου πιθανές, είτε μεταφυσικές είτε όχι (αυτό είναι κάτι που δεν θα μπορούσε να γνωρίζει εκ των προτέρων), τότε η αποδόμηση μόνο μιας ορισμένης ερμηνείας από αυτό το πιθανό πλήθος των δυνατών διαφορετικών ερμηνειών δεν θα μπορούσε παρά να είναι ελάχιστης σημασίας και αποτελεσματικότητας.

Το είδος της βεβαιότητας αναφορικά με το «θέλω να πω» ενός κειμένου που η αποδόμηση χρειάζεται, είναι δυνατό να βρεθεί μόνο αν το νόημα του συγγραφέα αποτελείται από καθαρά, στέρεα, «αυταπόδεικτα» γεγονότα που μπορούν με ασφάλεια να χρησιμοποιηθούν, για να ακινητοποιήσουν το κείμενο. Εντούτοις, ένας τέτοιος τρόπος αντίληψης του νοήματος βρίσκεται σε απόλυτη διάσταση με την αποδόμηση για την οποία το νόημα, ακόμη και το συγγραφικό, δεν είναι τόσο σταθερό και καθορισμένο επειδή είναι προϊόν της γλώσσας, στην οποία υπάρχει πάντα κάτι το ολισθηρό κι ασύλληπτο. Η πρόθεση ενός συγγραφέα είναι η ίδια ένα σύνθετο «κείμενο», που μπορεί να συζητηθεί, να μεταφραστεί και να ερμηνευθεί ποικιλότροπα όπως και το κείμενο στο σύνολό του.

Είναι αξιοσημείωτο ότι, παρά τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται τη συγκρότηση της γλωσσικής σημασίας ως διαφορικό «παίγνιο» σημείων, παρά το γεγονός ότι επικαλείται αυτό το είδος συγκρότησης, για να δικαιολογήσει την αποδόμηση της συγγραφικής ή κειμενικής πρόθεσης, ο Ντεριντά φαίνεται να συμμερίζεται την προκατάληψη ότι όλα τα φιλοσοφικά κείμενα, τουλάχιστον στο αρχικό επίπεδο του «αναδιπλασιασμού» της προθετικής τους σημασίας, αποτελούν ενιαία, μη αμφίσημα σύνολα. Παραβλέπει, εντούτοις, την πιθανότητα η προτιθέμενη σημασία του κειμένου να χαρακτηρίζεται από διαφορετικές αλληλοσυγκρούμενες προθέσεις ή η μοναδική πρόθεσή του να είναι αυτο-αντιφατική. Ο τρόπος με τον οποίο οι συγγραφικές προθέσεις αποτυπώνονται σε ένα κείμενο δεν αποτελεί κατ' ανάγκη ένα ομοιογενές σύνολο. Ίσως, λοιπόν, δεν είναι ιδιαίτερα συνετό να στηριχτούμε πολύ σε αυτή την υπόθεση, ιδιαίτερα αν μιλάμε, όπως στην περίπτωση του Ντεριντά, μόνο γι' «αποτελέσματα πρόθεσης». Δεν υπάρχει κανείς απολύτως λόγος να υποθέσουμε ότι το «θέλω-να-πω» ενός κειμένου είτε συνιστά είτε θα έπρεπε να συνιστά ένα αρμονικό σύνολο. Ως εκ τούτου, το «αναδιπλασιαστικό σχόλιο» θα πρέπει να ελεξεργαστεί και να εξομαλύνει πολλές σημαίνουσες τριβές και συγκρούσεις νοήματος για να τις «δεδεάσει» να ενσωματωθούν στο αρμονικό σύνολο. Υπό αυτή την έννοια, η στάση του Ντεριντά απέναντι στη συγγραφική ή κειμενική πρόθεση θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ανταρχική και κανονιστική, ό,τι δεν είναι δυνατό να οδηγηθεί στον περιφρακτο χώρο της πιθανής πρόθεσης του συγγραφέα αποβάλλεται απότομα κι ό,τι απομένει μέσα σε αυτόν το χώρο υποτάσσεται αυστηρά σε αυτή τη μοναδική κυρίαρχη πρόθεση. Τα απροσδιόριστα σημεία του «θέλω-να-πω» ενός κειμένου πρέπει να εξοβελιστούν και να αντικατασταθούν με ένα σταθερό νόημα. Πρέπει να ομαλοποιηθούν, να δαμαστούν και να υποταγούν σε κάποια στέρεη δομή σημασίας. Ένας τέτοιος «αναδιπλασιασμός» της συγγραφικής ή κειμενικής πρόθεσης χρειάζεται να καταστήσει αμοιβαία συνεκτικά τα περισσότερα στοιχεία του έργου. Έτσι, δεν θα ήταν υπερβολικό να προσάψει κανείς στον Ντεριντά, σχετικά με τον τρόπο που αυτός μεταχειρίζεται τη συγγραφική ή κειμενική πρόθεση, όλες εκείνες τις κατηγορίες που ο ίδιος προσάπτει στη μεταφυσική παράδοση για τον τρόπο με τον οποίο αυτή μεταχειρίζεται το κείμενο στο σύνολό του.

Σημειώσεις

1. Ζακ Ντεριντά, *Περί Γραμματολογίας*, μετάφραση Κ. Παπαγιώργης, εκδόσεις Πλέθρον, 1992.
2. Για το «μη αποφασισίμο» ("indécidable") και την έννοια της «μη αποφασισιμότητας» ("indécidabilité"), βλ. J. Derrida, "La double seance", στο *La Dissémination*, Paris, Éditions du Seuil, σσ. 248-9.
3. J. Derrida, "Signature Événement Contexte", στο *Marges de la philosophie*, Paris, Les Editions de Minuit, 1972, σ. 392.
4. Ο.π.